

ZÁPIS Z JEDNÁNÍ VĚDECKÉ ARCHIVNÍ RADY

31. ledna 2024 v zasedací místnosti odboru archivní správy a spisové služby MV

Přítomni: PhDr. Daniel Doležal, Ph.D. (OASSS MV), Mgr. Petr Vokáč (online; MV), Mgr. Stanislav Bárta, Ph.D., (Masarykova univerzita), Mgr. Daniela Brokešová (Státní oblastní archiv v Litoměřicích), Mgr. Petr Cajthaml (Univerzita Karlova), doc. PhDr. Mgr. Tomáš Černušák, Ph.D. (Masarykova univerzita & Akademie věd ČR), doc. PhDr. Olga Fejtová, Ph.D. (Archiv hlavního města Prahy & Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem), PhDr. Daniel Kovář (Státní oblastní archiv v Třeboni), Mgr. Jiří Kutil (Národní filmový archiv), PhDr. Zdeněk Martínek (Moravský zemský archiv v Brně), Mgr. Lukáš Nachtmann (Archiv Škoda auto), prof. PhDr. Hana Pátková, Ph.D. (Univerzita Karlova), prof. PhDr. Marie Ryantová, CSc. (Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích), Mgr. Michal Severa (OASSS MV), Mgr. Zbyšek Stodůlka (Národní archiv), PhDr. Michal Wanner, Ph.D. (OASSS MV). Dle prezenční listiny.

Zahájení vědecké archivní rady proběhlo v 10.04 hod., online se účastnil P. Vokáč. D. Doležal konstatoval, že VAR je usnášeníschopná. Předseda VAR P. Vokáč požádal 1. místopředsedu D. Doležala o řízení diskuze. Zápis z minulého jednání obdržela VAR i k připomínkování před podpisem předsedy VAR. K navrženému programu jednání nebylo námitek.

1. NOVÝ ZÁKON O SPRÁVĚ DOKUMENTŮ A ARCHIVNICTVÍ (P. VOKÁČ)

P. Vokáč rozeslal členům VAR autorský text, který je podkladem pro nový věcný záměr zákona o archivnictví a spisové službě. Jde o teze, nehotový text, který zahrnuje především část o spisové službě, resp. o správě dokumentů. Nově začne pracovat na archivní části a zapracovávat připomínky ke spisovenské části. Vyzval členy VAR, aby se k textu vyjadřovali, případně zasílali komentáře emailem.

Do diskuze se zapojili P. Cajthaml, D. Doležal, Z. Stodůlka, L. Nachtmann a S. Bárta. Obecně bylo oceněno, že došlo k posunu od spisové služby ke správě dokumentů. Výzvou je, jak vyřešit problematiku archivace dat z významných informačních systémů, archivaci databázového obsahu, podstatného obsahu sociálních sítí apod. Zásadní je také zajistit vazby s další informační legislativou, připravovanou legislativou ke správě dat veřejného sektoru a tématem ochrany osobních údajů.

Bylo konstatováno, že není možné uchovávat pouze nosič, ale i informaci. Definice archiválie by se proto měla změnit a modernizovat.

Vzhledem ke stanoveným termínům je poměrně málo času na přípravu věcného záměru, proto bude potřeba, aby se VAR ještě brzy sešel nad tezemi nového zákona.

VAR se při příštím zasedání bude zabývat novým zákonem o správě dokumentů a archivnictví.

2. VIZE ČESKÉHO ARCHIVNICTVÍ (S. BÁRTA)

Členové VAR obdrželi před jednáním text vizí českého archivnictví. S. Bárta uvedl, že jeho základní rysy měli všichni k dispozici v pozvánce k brněnskému workshopu, který se konal 14. listopadu 2023.

Text byl rozeslán účastníkům workshopu a nyní byl diskutován na VAR. S. Bárta si poznamenal připomínky, které budou vypořádány v pracovní skupině pro vize českého archivnictví.

Na příštím zasedání VAR budou vize předloženy ke schválení.

3. PRACOVNÍ SKUPINY V OBLASTI ARCHIVNICTVÍ A SPISOVÉ SLUŽBY

D. Doležal představil schéma pracovních skupin v oblasti archivnictví. Přítomní podotkli, že absentuje v přehledu skupina pro NSESSS. Nejnověji byla ustavena pracovní skupina pro archivní popis. Na základě diskuze a minulého zápisu je nutné, aby VAR byla informována o výsledcích jednotlivých pracovních skupin. Z toho důvodu bude členům VAR zřízen účet ve sdíleném prostředí MV, kam budou vkládány zápisy z pracovních skupin. Současně budou ve schématu pracovních skupin doplněny kontakty na vedoucí těchto orgánů.

4. NOVÉ ARCHIVNÍ KULTURNÍ PAMÁTKY (M. WANNER)

D. Doležal rozhodl v lednu 2024 o prohlášení sedmi nových archivních kulturních památek (AKP). Institut archivních kulturních památek patří k významným nástrojům ochrany a propagace Národního archivního dědictví. Slouží jako nástroj zvýšené ochrany a propagace archiválií mimořádného významu. Jednotlivé archivy podáním žádosti o prohlášení poukazují na jedinečnost a výlučnost těchto archiválií, které se zpravidla vztahují k významným událostem nebo přelomovým jevům regionálních, národních nebo obecných dějin.

Rukopis Petra Albina s portrétní galerií saských Wettinů (AKP 179, prohlášena 5. ledna 2024)

Tzv. Rukopis Petra Albina je uložený v Archivu města Plzně. Obsahuje 49 malovaných portrétů saských kurfiřtů a vévodů. Vznikl v roce 1588. Portréty byly součástí galerie předků umístěné v Dlouhé chodbě spojující drážďanský zámek s budovou Nových stájí zbudovanou v letech 1586-1588. V jejích horních podlažích byla umístěna zbrojnice a část rozsáhlých sbírek. Kurfiřt Kristián I. zde vyvěsil plátna, která v letech 1588–1589 zhotovil dvorní malíř Heinrich Göding st. (1531–1606). Šlo o podobizny zobrazující kurfiřtovy předky a jejich významné činy, od bájných knížat až po Kristiána I. Pod každým obrazem byla tabule s vylíčením života a činů každého vládce. Autorem těchto doprovodných medailonků i celé ideové koncepce byl saský historiograf Petrus Albinus (1543–1598), který od roku 1588 působil u drážďanského dvora jako Kristiánův sekretář a archivář. V rukopisu levou stranu vždy zaplňuje příslušný portrét, zmenšená podoba Gödingova obrazu. Pravou stranu zaplňuje kaligrafický text.

Rukopis je cenným pramenem pro poznání podoby drážďanské galerie Wettinů, která je od sklonku druhé světové války neznámá.

Pražská malířská bratrstva 1348–1782 (1790) (AKP 180, prohlášena 5. ledna 2024)

Archivní fond uložený v Archivu Národní galerie v Praze obsahuje jedinečné doklady k dějinám profesních sdružení pražských malířů. Nejstarší archiválie pochází z roku 1348. Jde o cechovní knihu pražských malířů, která je zároveň nejstarší cechovní knihou v pražském prostředí.

Od staroměstských malířů se postupně oddělili malíři malostranští a novoměstští, takže až do zrušení cechů v roce 1782 působily na území dnešní Prahy tři profesní organizace malířů, což je jev ve středoevropském prostředí ojedinělý. V těchto organizacích byla zastoupena většina osob zabývajících se malířskými obory i obory příbuznými. Archiválie těchto sdružení zakoupil po zrušení malířských cechů první český historik umění a malíř Jan Jakub Quirin Jahn

(1739–1802), s jehož pozůstalostí se pak předmětné dokumenty dostaly do Společnosti vlasteneckých přátel umění, předchůdkyně dnešní Národní galerie.

Fond obsahuje souvislou řadu privilegií a statut pražských cechů, pamětní a účetní cechovní knihy i rozsáhlý spisový materiál. Ve fondu tak lze nalézt osobní doklady a korespondenci vztahující se k životu řady významných malířů a architektů (např. Karel Škréta, Norbert Grund, František Xaver Palko, Kilián Ignác Dientzenhofer, Jan Jiří Bendl, Matyáš Gundelach).

Fond Pražská malířská bratrstva má nesporný význam pro dějiny výtvarného umění v celé střední Evropě.

Soubor autobiografických rukopisů Klementa Václava knížete z Metternich-Winneburgu (AKP 181, prohlášena 4. ledna 2024)

Klement Václav Nepomuk Lothar kníže z Metternich-Winneburgu (1773–1859) byl významným politikem a diplomatem ve službách habsburské monarchie. Působil jako rakouský vyslanec v Drážďanech, Berlíně a Paříži, od roku 1809 do roku 1848 byl ministrem zahraničí, od roku 1821 do roku 1848 vykonával funkci rakouského kancléře. Svou činností ovlivňoval nejen vývoj podunajské monarchie, ale i celé Evropy.

Soubor rukopisů, který je uložen v Národním archivu v Praze vznikl v posledním desetiletí kancléřova života (1849–1859), kdy po odchodu z veřejné scény připravoval rozsáhlé paměti, ve kterých chtěl rekapitulovat svou politickou kariéru a vysvětlit své politické postoje. Paměti se mu nepodařilo dokončit, dochované rukopisy jsou nicméně důležitým pramenem pro období napoleonských válek, Vídeňského kongresu a systému Svaté aliance.

Význam předmětných rukopisů s ohledem na roli, jakou jejich autor sehrál ve světových dějinách, přesahuje středoevropský a v některých případech i evropský horizont. Jde o prvořadý pramen k dějinám mezinárodních vztahů

Složka dokumentů vztahujících se k úmrtí plk. Josefa Švece (AKP 182, prohlášena 10. ledna 2024)

Soubor dokumentů uložených ve Vojenském historickém archivu, které se vztahují k úmrtí plk. Josefa Švece. Váže se k událostem z října 1918, kdy československé legie v Rusku, které prodělaly těžké boje s bolševiky u Kazaně a Samary, začaly podléhat v důsledku vyčerpání a únavy, ale také bolševické agitace nespokojenosti. Vojáci ztráceli důvěru k velitelům a víru ve smysl dalšího boje.

V této atmosféře vojáci 4. střeleckého pluku odmítli 24. října 1918 ve stanici Aksakovo-Belebej splnit rozkaz svého velitele pplk. Žáka. Plk. Švec, který se v té době účastnil jednání Odbočky Československé národní rady v Ufě, urychleně odjel do Aksakova, aby přiměl vojáky splnit rozkaz. Zklamán jejich postojem spáchal ve tři hodiny v noci 25. října 1918 ve štábním vagonu sebevraždu.

Jeho smrt a dopis na rozloučenou otřásl československým vojskem a přinesly změnu v jeho dosavadním jednání.

Plk. Švec se v důsledku své tragické smrti stal následně jedním z ideových symbolů první Československé republiky, archetypem vlastence, čestného a hrdého muže s hlubokým smyslem pro odpovědnost, člověka schopného obětovat se pro udržení morálky a dosažení vytčených cílů. Následně byl vnímán jako osobnost, která se zasloužila o vznik samostatného státu. Vzorem vojenské cti a oddanosti myšlenky československé nezávislosti zůstává dodnes.

Hlášení o exekucích v Kounicově koleji v Brně (září–listopad 1941, květen–červenec 1942) (AKP 183, prohlášena 10. ledna 2024)

Archiválie uložené ve Vojenském historickém archivu z archivního fondu "SS-Wachbataillon Böhmen und Mähren" jsou významným pramenem k událostem prvního a druhého stanného práva v období protektorátu Čechy a Morava.

Jde o svědectví z pohledu vykonavatele perzekučních nařízení ze září až listopadu 1941 a května až počátku července 1942 o provedených popravách v Kounicově koleji v Brně.

Kromě jmen a příjmení odsouzených osob obsahují též hlášení o provedených bezpečnostních opatřeních na území Brna bezprostředně po atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha.

Doklady o holocaustu prováděném speciálními jednotkami SS na Ukrajině a v Bělorusku v roce 1941 (AKP 184, prohlášena 10. ledna 2024)

Válečný deník štábu velení "Říšského vůdce SS" č. 1 z období od 16. června do 31. prosince 1941 je jedním z nejcennějších pramenů z fondu "Kommandostab Reichsführer-SS", který patří k tzv. trofejním fondům Vojenského historického archivu, jež se do archivu dostaly v roce 1945. Válečný deník je dokladem činnosti štábu a speciálních jednotek SS, které byly v průběhu roku 1941 nasazovány do akcí proti Židům a partyzánům na území Ukrajiny a Běloruska.

V tzv. týdenních a měsíčních hlášeních jsou uváděny počty popraveného židovského i nežidovského obyvatelstva v rámci tzv. vyčišťovacích akcí na Němci okupovaných územích Sovětského svazu. Tato dokumentace byla do roku 1990 prakticky neznámá.

Koncem šedesátých let 20. století se část fotokopíí dostala do Rakouska, kde byla, vzhledem k ohromujícímu rozsahu dokladů o nacistickém teroru, prohlášena za podvrh "Státní bezpečnosti". Uvedené archiválie se tak dočkaly plného docenění až v devadesátých letech 20. století, kdy se staly předmětem intenzivního studia badatelů z celého světa. Předmětná archiválie je jedinečným pramenem tragické kapitoly dějin druhé světové války.

Hlášení generálmajora Ing. Stanislava Procházky, velitele Západního vojenského okruhu, o postupu invazních vojsk ve dnech 20.–21. 8. 1968 (AKP 185, prohlášena 10. ledna 2024)

Archiválie uložená ve Vojenském historickém archivu se vztahuje k začátku okupace ČSSR vojsky států Varšavské smlouvy. Jde o zprávu odeslanou prostředky utajovaného spojení (tzv. šifrovka), čj. 008207/3 z 21. srpna 1968 - hlášení generálmajora Ing. Stanislava Procházky pro náčelníka generálního štábu generálporučíka Karla Rusova o situaci na velitelství Západního vojenského okruhu 20. až 21. srpna 1968.

Dokument tvoří dva listy velikosti A4. První zachycuje hlášení o vpádu okupačních sil ve 22.50 hodin 20. srpna 1968, které pocházelo od 20. motostřelecké divize Karlovy Vary. Šlo o vpád z tehdejší Německé demokratické republiky v oblasti Vejprt. Záznam končí 21. srpna 1968 ve 3.40 hodin převzetím zprávy od náčelníka Generálního štábu připravit vyslání předsunutých odřadů od pohraničních svazků do záložních prostorů.

Druhý list popisuje situaci v Západním vojenském okruhu Příbram 21. srpna od 3.55 do 9.15 hodin, kdy bylo nařízeno velitelům svazků a krajským vojenským správám hlásit do 13.30 morálně politický stav vojsk.

Jde o významný dokument ukazující situaci v československé armádě na samém počátku okupace ČSSR vojsky Varšavské smlouvy trvající až do roku 1991.

M. Wanner dále poznamenal, že v řadě okolních států jsou archiválie zapsané na seznam Pamět' světa UNESCO. U nás má tento status pouze jediná archiválie, a ta není uložena v archivu. Jde o unikátní mapy bitvy o Maltu (1565) od F. Camocia v Mapové sbírce Přírodovědecké fakulty

Univerzity Karlovy. Doporučuje se před jejím navržením, aby nějaký vyšší ochranný status měla i na národní úrovni; u nás to je právě status AKP a NKP. Proto tento status získal i soubor translokačních plánů židovských obydlí z 18. století, který byl do UNESCO již navržen. Dále uvedl, že se nebrání změnám v pojetí chápání AKP a rovněž uvítá další návrhy na AKP. Seznam AKP a NKP je zveřejněn na webu MV: <https://www.mvcr.cz/clanek/kulturni-pamatky.aspx>

5. INFORMACE O ZMĚNÁCH VE VYDÁVÁNÍ ČASOPISŮ A PUBLIKACÍ OASSS MV

OASSS MV nemá dostatek prostředků a také v důsledku personálních změn přišel odbor o grafičku a redaktorku časopisu. Dále bude Tiskárna MV spojena s STC, z čehož plynou další problémy s vydáváním tištěného periodika.

SAP byl předán Národnímu archivu, který jej bude vydávat společně s FF UK.

Archivní časopis by se měl nadále vydávat, ovšem za nových podmínek a může se stát, že bude vycházet pouze elektronicky. Proběhne jednání s odborem komunikace na MV, aby se zjistila situace pro jeho udržení a další vydávání. V případě neúspěchu nabídla pomoc s vydáváním Česká archivní společnost. K vydávání samostatných publikací na OASSS MV nebude již docházet.

Archivní časopis jako hlavní redaktorka převzala J. Vojtíšková (FF UHK) a technickým redaktorem je P. Šimůnek (OASSS MV)

M. Wanner dále informoval, že se pokračuje v projektu o dějinách archivnictví a archivů. Dále podotkl, že by VAR měla sledovat situaci kolem Archivního časopisu, neboť to bude v případě zániku pro celý obor ztráta; vychází již 73 let.

VAR se při příštím zasedání bude zabývat Archivním časopisem a dalším vydáváním archivních periodik.

6. MEZINÁRODNÍ VZTAHY V ARCHIVNICTVÍ (D. DOLEŽAL)

Předběžně je k dispozici přehled zahraniční spolupráce a zahraničních cest v českých archivech za minulý rok. Do budoucna bychom se měli zamyslet, jak koncepčně zahraniční styky směřovat.

OASSS MV má zabezpečit především spolupráci s MAR (ICA) a EBNA; ostatní spolupráce je na bedrech jednotlivých archivů.

Je na VAR, zda by chtěla toto téma řešit na svých dalších zasedáních.

7. VARIA

V poslední části jednání VAR pojednala podněty, které byly doručeny tajemníkovi VAR.

a) Problematika sbírky listin matrik z let 1950–1958

B. Dorko, ředitel ZA v Opavě, předložil k jednání návrh, kdy byl ZA v Opavě osloven Krajským úřadem v Ostravě stran přebírání sbírky listin matrik vedených v letech 1950–1958. Podle něj by se to mělo dít koordinovaně napříč archivní sítí a rozhodnout se, zda archivy budou listiny přebírat ve skartačním řízení.

Na věc reagovala za AHMP O. Fejtová, která uvedla, že jejich archiv tyto listiny vidí jako archiválie, neboť obsahují více informací, než matriční zápisy.

VAR navrhla projednání této problematiky na poradě ředitelů a pak má být informována.

b) Poskytování kopií (reprodukcí) archiválií (O. Fejtová)

Členka VAR O. Fejtová otevřela téma poskytování reprodukcí archiválií badatelům, resp. různým komerčním subjektům. AHMP čelí náporu žádostí o reprodukce historických fotografií, apod. Navíc neexistuje v oblasti archivnictví jednotný návod, jak postupovat. Zda uzavírat různé smlouvy, apod.

Dle D. Doležala by problematiku mohla řešit komise pro postarchivní péči, která momentálně vypracovala návrh nového Sazebníku pro archivy.

Problematiky bude předložena této skupině.

c) Kniha Život mezi listinami a knihami (a přitom stále mezi mladými lidmi)

M. Severa připomněl, že Česká archivní společnost vydala knihu vzpomínek prof. Ivana Hlaváčka a biografii je možné zakoupit i v badatelně I. oddělení NA.

d) Předkládání návrhů dokumentů Vědecké archivní radě a dodržování termínů

P. Cajthaml připodotkl, aby se dodržoval status a jednací řád VAR a termíny rozesílání podkladů k jednání. Dále aby MV ČR v souladu s čl. 2, odst. 1), písm. d) předkládalo Vědecké archivní radě návrhy metodických směrnic pro výkon spisové služby a její kontrolu, pro hodnocení dokumentů a výběr archiválií, pro evidenci archiválií, pro péči o archiválie, pro zpracování archiválií a pro nahlížení do archiválií.

Náměty k jednání se budou sbíhat u tajemníka VAR Michala Severy (michal.severa@mvcv.cz, 974 847 616).

Zasedání bylo ukončeno ve 12.58 hod.

Zapsal: Michal Severa, tajemník VAR

Schválil: Petr Vokáč, předseda VAR

Zápis vyhotoven dne: 6. února 2024

USNESENÍ Z JEDNÁNÍ VĚDECKÉ ARCHIVNÍ RADY

31. ledna 2024

Návrh usnesení 1/24:

Vědecká archivní rada se bude na příštích zasedáních zabývat situací kolem Archivního časopisu a periodik v archivnictví.

Výsledek hlasování: Pro: 12 Proti: 0 Zdržel se: 0

Usnesení 1/24 bylo schváleno.

Návrh usnesení 2/24:

Vědecká archivní rada projednala schéma pracovních skupin v archivnictví. 1. místopředseda doplní kontakty na vedoucí jednotlivých skupin a tajemník VAR zajistí sdílené prostředí MV pro členy VAR.

Výsledek hlasování: Pro: 12 Proti: 0 Zdržel se: 0

Usnesení 2/24 bylo schváleno.

Návrh usnesení 3/24:

Vědecká archivní rada ukládá pracovní skupině pro vize českého archivnictví vypořádat připomínky vznesené na VAR a při příštím zasedání vize předložit k projednání a schválení.

Výsledek hlasování: Pro: 12 Proti: 0 Zdržel se: 0

Usnesení 3/24 bylo schváleno.